

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 05.02.2025
Kabul Tarihi : 23.04.2025

<https://doi.org/10.29029/busbed.1634236>

MİLLET MEKTEPLERİNİN AÇILMASI VE DİYARBAKIR'DAKİ FAALİYETLERİ

Ercan ÇAĞLAYAN¹

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nde tek parti dönemi eğitim politikaları dar manada Kemalist ideoloji, geniş manada ise modernleşme süreci tarafından belirlenmekteydi. Bu dönemde verilen eğitim hizmeti; bir yanyla toplumsal kalkınmayı; diğer yanyla, Kemalist ve milliyetçi bir ideolojinin yeni kuşaklarca benimsenmesini hedeflemekteydi. Bu nedenle Kemalist siyasal elitler kuruluştan itibaren eğitime oldukça önem vermiştir. Bahse konu önemin bir gereği olarak okullar ülkenin dört bir yanına inşa edilmiş ve okul çağına gelen çocukların okula kazandırılması için büyük efor harcanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde okullaşmaya verilen önemin yanı sıra okuryazar kitlenin de artırılması amaçlanmıştır. Bu gaye doğrultusunda yaygın eğitim kurumları olarak tanımlanan Türk Ocakları, Halk Dershaneleri, Millet Mektepleri, Akşam Mektepleri, Köy Okuma Odaları, Halkevleri ve Halkodaları açılmıştır. Bu kurumlar, bilhassa yetişkinlere okuma yazma ve yurttaşlık eğitimi verilmesinde ve eğitilmiş bir nüfusun yetişmesinde büyük bir rol oynamıştır.

1928 yılında Latin alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte halka yeni harfleri öğretecek bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca binaen hem halka yeni harfleri öğretmek hem de okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretmek gayesiyle Millet Mektepleri kurulmuştur. Bu çalışmada, 1929-1950 yılları arasında A ve B Dershaneleri şeklinde hem şehirlerde hem de köylerde faaliyet gösteren ve 16-45 yaş arasındaki vatandaşların okuryazar olması misyonunu üstlenen Millet Mekteplerinin açılış gayeleri ile Diyarbakır'daki faaliyetlerine odaklanılmıştır. Çalışmanın temel kaynaklarını Maarif/Eğitim İstatistikleri, Millet Mektepleri Faaliyet İstatistikleri ve İlköğretim İstatistikleri ile dönemin arşiv belgeleri ve gazeteleri oluşturmaktadır. İçerik ve doküman analizi yöntemiyle kaleme alınan çalışma, Millet Mekteplerinin Diyarbakır'da okuryazar nüfusun artırılmasında ve görece de olsa "makbul vatandaş"ların yetiştirilmesinde önemli roller oynadıklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kemalist Cumhuriyet, Ulus İnşası, Eğitim Politikaları, Millet Mektepleri ve Diyarbakır.

¹Prof. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, e.caglayan@alparslan.edu.tr. <https://orcid.org/0000-0002-0391-9413>.

Article Type : Research Article
Date Received : 05.02.2025
Date Accepted : 23.04.2025

<https://doi.org/10.29029/busbed.1634236>

THE OPENING OF THE NATIONAL SCHOOLS AND THEIR ACTIVITIES IN DIYARBAKIR

Ercan ÇAĞLAYAN¹

ABSTRACT

The education policies of the single-party period in the Republic of Türkiye were determined by the Kemalist ideology and the modernisation project that formed its axis. The educational services provided in this period aimed to realise social development on the one hand, and the adoption of a Kemalist and nationalist ideology by new generations on the other. For this reason, Kemalist political elites attached great importance to education since the foundation. As a requirement of this importance, schools were built all over the country and great efforts were made to enrol school-age children. In addition to the importance attached to schooling in the Early Republican period, it was also aimed to increase the literacy rate. In line with this aim, educational institutions such as Turkish Hearths, People's Classrooms, National Schools, Evening Schools, Village Reading Rooms, Public Houses and Public Rooms were opened. These institutions played a major role especially in providing literacy and civic education to adults and raising an educated population.

In 1928, with the adoption of the Latin Alphabet, there was a need for an organisation to teach the new letters to the public. Based on this need, National Schools (Millet Mektepleri) were established with the aim of both teaching new letters to the public and teaching illiterate people to read and write. This study focuses on the opening aims and activities of the National Schools in Diyarbakır, which operated in both cities and villages as Classrooms A and B between 1929 and 1950 and undertook the mission of making citizens between the ages of 16-45 literate. The main sources of the study are Maarif/Education Statistics, National Schools Activity Statistics and Primary Education Statistics, as well as archival documents and newspapers of the period. The study, which is based on content and document analysis, reveals that National Schools played an important role in increasing the literate population in Diyarbakır and raising 'acceptable citizens', albeit relatively.

Keywords: Kemalist Republic, Nation Building, Education Policies, National Schools and Diyarbakır.

¹ Prof. Dr., Muş Alparslan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, e.caglayan@alparslan.edu.tr. <https://orcid.org/0000-0002-0391-9413>.

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere modern devletle, literatürdeki yaygın kullanımıyla ulus-devletle birlikte ideoloji; geniş manada eğitim politikalarını; özel manada ise eğitimin içeriğini ve hedeflerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Ulus-devletin ideolojisini belirleyen başat paradigma “dışlayıcı ulusçuluk” olduğundan, modern eğitim de milliyetçilik, militarizm, devletçilik, kolektivizm, tahakküm, tek tipçilik, dışlayıcılık ve ötekileştirme gibi ulusçulukla ilgili diğer unsurları vatandaşa aktarmaya yarayan bir araç olarak görülmektedir (Akyeşilmen, 2015: 58). Açık bir biçimde söylemek gerekirse, ulus-devletlerin en mühim ideolojik ve endoktrinasyon aygıtı olan eğitim, resmi ideolojinin inşası ve kitlelere aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kaya, 2010: 70). Modern zamanlarda eğitim, siyasi meşruiyetin sürdürülmesi, özellikle rejim değişikliği geçiren toplumlarda gerektiğinde yeni bir meşruiyetin yaratılması için vazgeçilmez bir ideolojik aygıttır. Açıkçası, ulus-devletlerde eğitim, “siyasal birliğin”, “toplumsal uyumun” ve “devlete sadakatin sağlanmasında” bir ideolojik aygıt ve endoktrinasyon aracı olarak kullanılmaktadır (Alkan, 2005: 73-242). Ulus-devletler çağında her siyasi rejim, zorunlu eğitim yoluyla “yeni meşruiyet simgeleri”ni vatandaşlara benimsetmeyi ve “karşı geldiği rejimin simgeleri”ni ortadan kaldırmayı hedefler. Pek tabii olarak bu yolla her siyasi sistem, yeni yetişen kuşakların sisteme ilişkin düşünce ve davranışlarını etkilemeye ve rejim lehine yönlendirmeye çalışır (Kendirci, 2006: 39).

Ulus-devletlerde eğitim kadar eğitimin müfredatı ve okutulacak ders kitapları da mühim bir yere ve role sahiptir. Bilhassa okullarda okutulan tarih, coğrafya, din ve yurttaşlık kitapları ile beden eğitimi ve izcilik dersleri, müesses nizamın ihtiyaç duyduğu sadık ve makbul vatandaşların yetiştirilmesinde ayrıcalıklı rol oynar. Ders kitaplarına ilave olarak okullardaki yurttaşlık eğitimi de, ulus-devletlerin çok mühim bir ideolojik aygıttır. Yurttaşlık eğitiminin gayesi, yönetim şekli ne olursa olsun her ulus-devlet için kendi siyasi sisteminin meşruiyetini sürdürmek, kendine sadık yurttaşlar yetiştirmek ve vatandaşlara yurtseverliği aşılamaktır. Kısacası siyasal iktidarın/rejimin istediği ‘makbul vatandaş’ı yaratmaktır. ‘Makbul vatandaş’ı; kısaca, “vatana, millete ve devlete sadık vatandaş” şeklinde tanımlamak mümkündür (ayrıntı için bkz. Üstel, 2014). İmparatorluk bakiyesi bir ulus-devlet olarak kurulan Cumhuriyet Türkiye’sinde özellikle ilk ve ortaöğretim düzeyinde okutulan ders kitaplarında yoğun bir şekilde rejim (Kemalizm) propagandasının yapıldığı malumun ilanıdır. Nezir Akyeşilmen (2015: 61)’in önemle altını çizdiği üzere, eğitim müfredatları ve ders kitaplarında “devlet sembolleri ve mitleri kutsanmakta; dersler dışında yapılan aktiviteler, resmi törenler hatta korolarda seçilen şarkılar bile resmi ideolojinin propagandasına yoğunlaşmaktadır.”

Bir ulus-devlet olarak kurulan Cumhuriyet Türkiye’sinin hem yeni rejimin inşası hem de yeni rejime uygun kitlelerin yetiştirilmesi için Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren eğitim politikalarına çok büyük bir önem atfettiği bilinmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarını Kemalist ideoloji ve onun eksenini belirleyen modernleşme projesi belirlemekteydi. Andreas M. Kazamias, Kemalist rejimde eğitimin “geleneksel inanç ve bakış açılarından kurtulmanın”, “ulusal isteği beslemenin” ve “bağımsız bir ulusal devleti sürdürme kararlılığı yaratmanın” en iyi aracı olduğunu söyler (Akt. Şimşek, 2008: 223). Bu öneme binaen Cumhuriyet Türkiye’sinin eğitim politikasının en mühim normları; “merkezi”, “laik” ve “milli” bir özellik taşıyor olmasıydı. Kuşkusuz, Kemalist Cumhuriyet’in tek partili dönemde benimsenen eğitim politikalarındaki en mühim amaçlarından biri de, imparatorluk bakiyesi İslami değerlerin hâkim olduğu geleneksel bir toplumdan modern/seküler değerlerin hâkim olduğu Batılı bir topluma geçişi sağlamaktı. Daha açık bir biçimde ifade edecek olursak, erken Cumhuriyet döneminde eğitim, vatandaşları “muasır” normlarla uygarlaştırmayı, millet ve vatanperverlik bilinciyle donatmayı ve ülkede “kültürel bir türdeşlik” yaratmayı hedefliyordu (Caymaz, 2008: 13; Parlak, 2005: 97).

Türkiye’de tek partili Cumhuriyet döneminde verilen eğitim hizmeti, esas olarak, bir yanıyla toplumsal kalkınmayı gerçekleştirecek bir araç olarak görülürken; diğer yanıyla Kemalist ve milliyetçi bir ideolojinin yeni kuşaklarca benimsenmesini sağlayacak şekilde belirlenmiştir (geniş bilgi için bkz. Kaplan, 2009). Bununla birlikte, Cumhuriyet’in ilk yıllarında kırsal nüfusun oldukça fazla olması ve buna karşılık okur-yazar nüfusun düşük olması yukarıdaki hedeflerin gerçekleşmesini güçleştirmekteydi. Bu durum, bilhassa bu çalışmanın konusu olan Diyarbakır ve bölge illerinde daha görünürdü. Açıkçası nüfusun ekserinin Kürtçe ve Arapça konuştuğu bölgede hem kırsal nüfus hem de okur-yazar olmayan nüfus Türkiye ortalamasının çok üstündeydi. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı Cumhuriyet’in kurucu kadroları, söz konusu engelleri ortadan kaldırmak ve hedefleri gerçekleştirmek için bölgede eğitime oldukça önem vermiş ve bunun bir gereği olarak çok sayıda okul açmıştır. Bölgede açılan ilkokul, ortaokul ve lise dışında kız ve köy enstitülerinin açılmasına da büyük ehemmiyet verilmiştir. Kemalist elitler, bölgede örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitim kurumlarına da ağırlık vermiştir. Bu amaçla bölgede Türk Ocakları, Akşam Mektepleri, Halk Dershaneleri, Millet Mektepleri/Ulus Okulları, Halkevleri ve Halkodaları gibi kurumlarla eğitim faaliyetleri yürütülerek toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesinin yanı sıra rejime sadık bireyler yetiştirilmesi için çalışılmıştır. Bilhassa Latin alfabesinin kabulüyle eğitimin toplumun tamamına yayılması, okuryazarlığın kitlesele olarak artırılması ve yeni rejimin toplumun her kesimi tarafından benimsenmesi hedeflenmiştir (Demirhan, 2010: 280). Kuşku yok ki, bahse konu hedefler doğrultusunda açılan eğitim kurumlarından biri de Millet Mektepleri veyahut daha sonraki ismiyle Ulus Okullarıdır. 1928 yılında açılan Millet Mekteplerinin esas amacı, “halka yeni Türk harflerini öğretmek” ve “büyük halk kitlelerini süratle okur-

yazar hale getirmek” idi. Bu çalışmada, Millet Mekteplerinin açılması, amaçları ve Diyarbakır'daki faaliyetleri, dönemin birincil kaynakları arasında yer alan Maarif/Eğitim İstatistikleri, Millet Mektepleri Faaliyet İstatistikleri, İlköğretim İstatistikleri ile dönemin arşiv belgeleri ve gazetelerine referansla ele alınacaktır.

2. MİLLET MEKTEPLERİNİN AÇILMASI

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, başta Diyarbakır olmak üzere Kürtçenin yoğun olarak konuşulduğu Vilayet-ı Şarkiye'de Türkçenin kullanımını yaygınlaştırmak ve Kürt nüfusu Türklüğe asimile etmek için ilkokullar, yatılı/leyli okullar ve kız okullarının açılmasına büyük bir ehemmiyet verilmiştir. Kemalist iktidarın bölgedeki eğitim politika ve pratikleri sadece bahse konu okullarla sınırlı kalmamış; Kız Enstitüleri, Olgunlaşma Enstitüleri, Köy Enstitüleri, Türk Ocakları, Halkevleri ve Halkodaları gibi eğitim ve kültür kurumlarıyla desteklenmiştir (geniş bilgi için bkz. Çağlayan, 2014b: 119-132; Çağlayan, 2015: 105-126; Çağlayan, 2016: 785-799; Çağlayan, 2018b: 8-35). Kuşkusuz, devletin Kürt nüfus yoğunluklu vilayetlerle olan yakın ilgisi sadece tek parti dönemi için söz konusu olmamış, sonrasında da artarak günümüze dek devam edegelmiştir (Beltekin, 2014).

Malum olduğu üzere, Kemalist Cumhuriyet'in halka yeni alfabeği öğretmek, okur-yazar nüfus oranını artırmak ve rejime sadık yurttaşlar yetiştirmek için açtığı eğitim kurumlarından biri de Millet Mektepleridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikalarında önemli bir yer tutan Millet Mekteplerinin temeli 1927-1928 öğretim yılında Halk Dershaneleri olarak atılmıştır. 1928-1935 yılları arasında “Millet Mektepleri” adıyla faaliyet gösteren okullar, 1936-1950 yılları arasında “Ulus Okulları” adıyla eğitim hizmeti vermiştir (Caymaz, 2011: Caymaz & Szurek, 2007). 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”un kabul edilmesiyle (Resmi Gazete, 3 Teşrinisani [Kasım] 1928, Sayı: 1030) birlikte tüm ülkede bir eğitim seferberliği başlatılmış ve halka Latin alfabesinin öğretilmesi zaruret hâlini almıştı. Yeni harflerin kabul edilmesinden kısa bir süre sonra 24 Kasım 1928 tarihinde Maarif Vekâleti [Eğitim Bakanlığı] tarafından çıkarılan talimatname [yönetmelik] ile Millet Mekteplerinin açılması kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, 24 Teşrinisani [Kasım] 1928, Sayı: 1048). Bahse konu talimatname ile “Millet Mektebi Teşkilatı” kurularak okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır (Tunçay, 2005: 236). Söz konusu talimatnameye göre Millet Mektepleri, “TBMM tarafından Türk dilinin ferdi ve umumi, hususi ve resmi bilcümle yazışmalarda Türk harfleriyle tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından, buna müsteniden tatbikatta, Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay bir surette her ferde okuyup yazabilme imkânı bahşeden maiyetinden, Türk milletinin azami surette istifadesini temin etmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur-yazar hale getirmek” amacıyla kurulmuştur. 1928 yılında çıkarılan talimatnameye göre “sabit”, “gezici” ve “özel” olmak üzere üç ayrı biçimde faaliyet gösteren Millet Mekteplerine 1929'da çıkarılan ikinci talimatnameyle “Köy Yatı Dersaneleri” ve “Halk Okuma Odaları” da eklenmiştir (Albayrak, 1994: 475-477). 22 Eylül 1929'da kısmen değiştirilerek yayımlanan Millet Mektepleri Talimatnamesinde mekteplerin, “Türkiye halkının ümmilikten tasfiyesine ve fikri seviyesinin yükselmesine matuf olarak vücuda getirilmiş olduğuna” vurgu yapıyordu. Aynı talimatnamede mekteplerin amacı, “16-45 yaş arasındaki kadın ve erkek vatandaşları hayat ve maiyetlerinin ve vatandaşlık sıfatlarının gerektirdiği ana bilgilerle teçhiz etmek” olduğu belirtiliyordu (TC Maarif Vekâleti, 1929: 3, 5). Millet Mekteplerine devam edenlere aynı zamanda “muhtaç olduğu mesleki ve fenni bilgileri vermek, icap eden tatbikatı yaptırmak ve bu suretle halkın istihsal [üretim] kudretini arttırmak maksadıyla” açılacak “lisan, ticaret ve sanat ikmal halk dershanelerine” devam etmesi gerekiyordu (Resmi Gazete, 24 Teşrinisani [Kasım] 1928, Sayı: 1048). Dolayısıyla, Millet Mektepleri halka yeni alfabe, okuma-yazma ve yurttaşlık bilgisi öğretmenin yanı sıra halkı “mesleki ve fenni” bilgilerle destekleyerek üretici hale de getiriyor ve toplumsal kalkınmaya destek sunuyordu.

1 Ocak 1929 tarihinden itibaren derslere başlayan (BCA, 490.01/1.2.13) Millet mektepleri A ve B kursları olarak iki ayrı biçimde teşekkül etmiştir. 1928 Talimatnamesine göre A kursları, tahsil çağını geçirmiş olan ve eski Arap Alfabesi ile yeni Türk [Latin] harflerini bilmeyen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere dört aylık bir devreyi ihtiva ediyordu. B kursları ise Arap harfleriyle okuyup yazan ancak Türk harflerini bilmeyen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere iki aylık bir devreyi kapsıyordu. Bir diğer ifadeyle, A kursları, Arap ve Latin harflerini bilmeyen, yani okuryazar olmayan yetişkinlerin devam ettiği kurslar olup dört ay süren bir eğitim takvimine sahipti. Bu kurslarda alfabe, kıraat [okuma], tahrir [yazma], imla ve yazı dersleri veriliyordu. B kursları ise Arap harflerini okuyup yazabilen ancak yeni Türk harflerini bilmeyenlerin devam ettiği kurslardı. Bu kursların süresi ise iki aydı. B dershanelerinde haftada altı saat eğitim söz konusu olup iki saat kıraat ve tahrir [okuma ve yazma], iki saat hesap, birer saat de sağlık ve yurt bilgisi dersleri tedris ediliyordu. Bir diğer ifadeyle, Millet Mekteplerinde 1) okuma-yazma, 2) hesap ve ölçüler, 3) sağlık bilgileri ve 4) yurt bilgisi olmak üzere dört ayrı ders veriliyordu. Her dönem sonunda A dersliklerinde alfabe, okuma-yazma, yazım kuralları ve basit hesap işleri; B dersliklerinde ise okuma-yazma, hesap ve ölçüler, sağlık bilgileri ve yurt bilgisi derslerinden sınav yapıyordu (Resmi Gazete, 24 Teşrinisani [Kasım] 1928, Sayı: 1048).

Kuşkusuz, Millet Mektepleri aracılığıyla halka aynı zamanda “vatandaş olma nitelikleri” endoktrine edilmekteydi. Millet Mektepleri Talimatnamesinde Yurt Bilgisi dersinin amacının, “talebeye vatan, millet, vatandaşlık hak ve vazifeleri hakkında bir vatandaşın bilmesi lazım olan asgari malumatı kazandırmak” şeklinde ifade edilmesi

(Caymaz, 2008: 14-15), okulların resmi ideolojiyi konsolide etmesindeki rolünü açıkça ortaya koymaktadır. 1928’de çıkarılan Millet Mektepleri Talimatnamesine göre halkın yeni harflere karşı ilgisini çekmek için Millet Mektepleri bünyesinde “propaganda teşkilatı” ve “propaganda heyetleri” teşkil edilmelidir: “A) İdare heyeti tarafından halkın yeni harflere karşı alaka ve incizabını cezp ve temin için propaganda heyetleri teşkil olunur. Bu heyetler ber vech-i âti mahal ve fırsatlardan istifade ederler. A) Sinema, tiyatrolarda numaralar arasında okuyup yazmanın fevaidine ait münasip propaganda numaraları tertip etmek. B) Kahvehane, gazino gibi umumi mahallerde konferanslar vermek. C) Kasaba ve köylerde panayır, pazar, güreş, koşu, sergi gibi halk izdihamını celp eden mahallerde konferanslar vermek, tedris levhaları asmak, alaka celp edecek nümâyişler tertip etmek. D) Mecmua, gazete, risale gibi matbualar tertip şehirlerde ve köylerde umumi alakayı calip mevzular duvar gazeteleri ve levhalar tahrir ve talik etmek. E) Vesaiti bulunan mahallerde radyo hitabeleri tertip ve caddelere meydanlara hoparlörler vazedilerek halkı tenvir eylemek propaganda faaliyeti ve vesaiti ancak lüzumu kadar istimal edildikleri takdirde müfit olurlar bunun için itidale riayet şart olup halkı taciz etmemek lazımdır” (Resmi Gazete, 24 Teşrinisani [Kasım] 1928, Sayı: 1048).

Yetişkinler için açılan bu kurslara on altı-kırk beş yaş arasındaki vatandaşlar devam ediyordu. Kurslara devam mecburi olup devam edemeyenler dışarıdan sınava girip belge almak zorundaydı. Millet Mektepleri kadın, erkek ve muhtelit [karma] olmak üzere üç farklı biçimde eğitim veriyordu. Millet Mektepleri, öğretmeni olan tüm köylerde açılmaktaydı. Öğretmen ve okul olmayan köylerde ise köylünün boş olduğu mevsimlerde dışarıdan öğretmenler köye gidip uygun açık ve kapalı alanlarda halka alfabe ve okuma-yazma öğretiyor ve yurttaşlık dersleri veriyordu. Bu amaçla “seyyar talim heyetleri” kurulmuş ve söz konusu köylerde ders vermişlerdir (Ergün, 1928: 101-102). Millet Mektepleri için başta ilköğretim okul binaları olmak üzere ihtiyaç halinde diğer okul binalarından da istifade ediliyordu. Bununla birlikte gerektiğinde hükümet salonları, kulüpler, kahveler, cezaevleri, köy odaları ve camiler de Millet Mektepleri dershaneleri olarak kullanılabiliyordu.

Hülasa, Millet Mekteplerinin açılması, bir taraftan “süratle okuryazar bir toplum” oluşturmaya çalışırken, diğer taraftan söz konusu mekteplerde verilen Yurt Bilgisi dersiyle yurttaşlarda “milli bilinç” oluşturularak Kemalist Cumhuriyet’in değerleri benimsetilmeye çalışılıyordu. Millet Mekteplerinin Kemalist modernleşme sürecine en önemli katkısı okuryazar nüfusun oranındaki artıştaki rolleridir. Bu cümleden olarak, Türkiye genelinde Millet Mekteplerinin 1928-1935 yılları arasında yaptığı çalışmalar neticesinde 1927 yılında % 10.5 olan okuryazarlık oranı 1935’te % 20.4’e yükselmiştir. 1927 yılında erkeklerde % 13, kadınlarda % 4 olan bu oranlar, 1935’te erkeklerde % 29.3’e, kadınlarda da % 10.5’e yükselmiştir. Bu dönemde ilköğretim okullarını bitirenlerin okuryazar oranındaki katkısı çıkarıldığında Millet Mekteplerinin Türkiye’de okuryazarlık oranına % 19.1 gibi görece büyük bir katkıda bulunduğu tebellür eder (Albayrak, 1994: 482). Millet Mektepleri II. Dünya Savaşı’ndan önce yaptıkları çalışmalarla Türkiye’de okuryazar oranının büyük ölçüde artmasını sağlamışsa da 1940’lı yıllarda, II. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle, Millet Mekteplerine devam edenlerin sayısında büyük bir düşüşün yaşandığı not edilmelidir.

3. MİLLET MEKTEPLERİNİN DİYARBAKIR’DAKİ FAALİYETLERİ

Önceki sayfalarda ifade edildiği üzere, tek parti dönemi eğitim politikalarında Kürtçenin yoğun olarak konuşulduğu Vilayat-ı Şarkîye’de okullaşmaya oldukça önem verilmiş ve bunun bir gereği olarak bölgede çok sayıda okul açılmıştır. Kemalist Cumhuriyet, okullar aracılığıyla bölgede Türkçenin yaygınlaştırılmasını ve bu sayede rejime sadık bireylerin yetiştirilmesini hedeflemekteydi (ayrıntı için bkz. Çağlayan, 2018a; Çağlayan, 2019). Kuşku yok ki, bu politikaların en yoğun olarak uygulandığı şehirlerin başında Diyarbakır geliyordu. Tek parti dönemi boyunca Cumhuriyetin siyasal elitleri, Diyarbakır’da çok sayıda ilkokul, ortaokul, mesleki ve teknik okul ile bir lise açarak okullaşmaya ve okur-yazar oranını arttırmaya çaba sarf etmiştir. Tek parti iktidarının sonu olan 1950 yılına gelindiğinde Diyarbakır vilayetinde ekseri köylerde olmak üzere toplam 126 okul mevcuttu. Bu okullardan biri lise, biri Köy Enstitüsü, biri Kız Enstitüsü, biri Erkek Sanat Enstitüsü, biri Erkek Öğretmen Okulu, dördü ortaokul ve geriye kalan 117’si de ilkokul statüsündeydi (Çağlayan, 2014a: 642). Diyarbakır’da bahse konu eğitim kurumları dışında Türk Ocakları, Halkevleri, Halk Odaları ve Millet Mektepleri de Diyarbakır’da halka yeni harfleri ve okuma-yazmayı öğretmek ve Türkçeyi yaygınlaştırmak misyonuyla faaliyetler tertip ediyordu (Çağlayan, 2024: 175-224).

1 Kasım 1928 tarihinde Latin Alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte ülkenin her tarafında olduğu gibi Diyarbakır’da da Millet Mektepleri açılarak halka yeni alfabe öğretilmeye çalışılmıştır. 1 Ocak 1929’da resmen açılan Millet Mektepleri, ders dönemleri Kasım ayında başladığından Diyarbakır’da da ilk Millet Mektepleri 3 Teşrinisani [Kasım] 1929 tarihinde açılmıştır. Diyarbakır’da Millet Mekteplerinin açılması, 4 Teşrinisani [Kasım] 1929 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde “Millet Mektepleri Diyarbakır’da samimi merasimle açıldı” başlığıyla verilmiştir. Haberde, halk mekteplerinin açılış merasimi münasebetiyle bütün şehrin donandığı, merasimin Ziya Gökalp Mektebi’nde yapıldığı ve merasime Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey, vali Nazmi Bey, Kolordu ve Fırka Kumandanları ile mülki ve askeri memurların katıldığı belirtilmekteydi. Açılışta okul müdürü, Millet Mekteplerinin amaçlarını, okuma yazmanın lüzum ve faydalarını belirten bir konuşma yapmıştır. Aynı gün öğleden sonra Birinci Umumi Müfettişlik adına düzenlenen futbol müsabakasında Elaziz [Elazığ] ve Urfa futbol

takımları arasında bir maç yapılmış ve Elaziz takımı maçtan galip gelerek kupayı kazanmıştır (Cumhuriyet, 4 Teşrinisani [Kasım] 1929).

Diyarbakır'da faaliyet gösteren Millet Mektepleri, 1929-1950 yılları arasında binlerce vatandaşa okuma yazma ve yurt bilgisi öğretmiştir. 1933-1934 verilerine göre Diyarbakır'da sekiz adet A dershanesi ve bir adet de B dershanesi olmak üzere toplam dokuz dersane mevcuttur. Yine bu dersanelerde tamamı erkek olmak üzere dokuz öğretmen görev yapmaktaydı. A dershanesine tamamı erkek olan 272 öğrenci devam etmekteyken, B dershanesine ise yine tamamı erkek olmak üzere kırk sekiz öğrenci devam etmekteydi. Aynı yıl Diyarbakır'daki Millet Mektepleri için 600 lira maaş ve 250 lira da diğer ücretler olmak üzere toplam 850 lira harcanmıştır (BİUM, 1935a: 232, 240). 1929-1935 yılları arasında Diyarbakır'da faaliyet gösteren Millet Mektepleri için toplamda 9.067 Türk Lirası harcanmıştır (BİUM, 1935b, 74).

Tablo 1.

Diyarbakır Millet Mektepleri Şehir Faaliyeti İstatistiği.¹

Yıllar	Dershane Sayısı				Öğretmen Sayısı				Devam Eden Sayısı				Toplam
	A		B		A		B		A		B		
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	
1928-29	29	8	12	2	14	7	-	-	857	402	375	88	1.722
1929-30	19	3	9	5	14	7	-	-	449	53	261	185	948
1930-31	17	1	-	-	17	1	-	-	574	36	-	-	610
1931-32	11	2	3	-	11	2	3	-	439	68	117	-	624
1932-33	7	1	2	-	7	1	2	-	265	25	64	-	354
1933-34	8	-	1	-	8	-	1	-	272	-	48	-	320
1934-35	5	-	-	-	1	-	-	-	184	-	-	-	184
1937-38	5	-	2	-	6	-	2	-	130	-	43	-	173
1938-39	22	-	-	-	38	3	-	-	740	63	-	-	803
1942-43	12	-	2	-	7	5	2	-	167	168	10	20	365
1944-45	15	-	9	-	12	5	6	3	338	98	127	72	635
1945-46	35	-	9	-	30	5	7	2	1.204	-	240	-	1.444
Genel Toplam	185	15	49	7	165	36	23	5	5.619	913	1.285	365	8.182

Yukarıdaki tablo dikkatle incelendiğinde 1928-1946 yılları arasında Diyarbakır merkez ve ilçelerinde 200 A ve elli altı B olmak üzere toplam 256 dersane açılmış, bu okullarda 188 erkek ve kırk bir kadın öğretmen olmak üzere toplam 229 öğretmen görev yapmıştır. Bu okullara 6.904 erkek ve 1.278 kadın olmak üzere toplam 8.182 kursiyer devam etmiştir.

¹ Bu tablo Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistikleri esas alınarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 2.

Diyarbakır Millet Mektepleri Köy Faaliyeti İstatistiği.²

Yıllar	Dershane Sayısı				Öğretmen Sayısı				Devam Eden Sayısı				Toplam
	A		B		A		B		A		B		
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	
1928-29	6	1	-	-	6	-	-	-	311	21	-	-	332
1929-30	6	1	-	-	6	-	-	-	208	18	-	-	226
1930-31	6	-	-	-	6	-	-	-	199	-	-	-	199
1931-32	7	-	-	-	7	-	-	-	226	-	-	-	226
1932-33	1	-	-	-	1	-	-	-	32	-	-	-	32
1934-35	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	23	-	23
1938-39	14	-	-	-	14	-	-	-	370	-	-	-	370
Genel Toplam	40	2	1	-	41	-	-	-	1.346	39	23	-	1.408

Tablodaki verilerde de görüleceği üzere 1928-1939 yılları arasında Diyarbakır ve ilçe köylerinde kırk iki A ve bir B olmak üzere kırk üç dershane açılmıştır. Bu okullara 1.369 erkek ve otuz dokuz kadın olmak üzere 1.408 kursiyer devam etmiştir. Bu durumda Diyarbakır vilayetinin tamamında 8.273 erkek ve 1.317 kadın olmak üzere toplam 9.590 kişi Millet Mekteplerine devam etmiştir.

1937-1938 öğretim yılında Diyarbakır'da beş A dershanesi ve iki de B dershanesi olmak üzere yedi Ulus Okulu bulunmaktaydı. Söz konusu dershanelerde sekiz öğretmen görev yapmaktaydı. Bu okullarda A dershanelerine 130, B dershanelerine ise kırk üç olmak üzere toplam 173 kursiyer devam etmekteydi (BİUD, 1939: 158-159). Bir yıl sonra Ulus Okullarında büyük bir artış olduğu görülmektedir. 1938-1939 ders yılında Diyarbakır'da sadece A dershanesi açılmıştır. Şehir merkezinde yirmi iki, köylerde ise on dört olmak üzere toplam otuz altı A dershanesinin hizmet verdiğini görmekteyiz. Söz konusu dershanelerde kırk biri şehir ve on dördü de köylerde olmak üzere elli beş öğretmen görev yapmaktaydı. Bu öğretmenlerin elli ikisi erkek, üçü ise kadındı. Şehir merkezindeki okullara 740 erkek ve altmış üç kadın olmak üzere toplam 803 öğrenci devam etmekte iken köylerdeki okullara ise tamamı erkek olmak üzere 370 öğrenci devam ediyordu. 1938-1939 ders yılında Diyarbakır vilayetinde Ulus Okullarına devam eden öğrenci sayısı toplamda 1.173 idi (BİUM, 1942a: 202). 1939-1940 öğretim yılında Diyarbakır'da Ulus Okulları açılmamış sadece yirmi üç erkek ve iki kadın olmak üzere toplam yirmi beş öğrenci dışarıdan sınavlara girerek belge almışlardır (BİUM, 1942b: 173, 182). 1940-1941 ve 1941-1942 ders yılında Diyarbakır'da Ulus Okullarının açılmadığını görmekteyiz. 1942-1943 öğretim yılında on iki A ve iki B dershanesi olmak üzere on dört Ulus Okulu dershanesi açılmıştır. Bu dershanelerde dokuz erkek ve beş kadın olmak üzere on dört öğretmen görev yapmaktaydı. A dershanelerine 167 erkek ve 168 kadın olmak üzere toplam 335 öğrenci devam etmekteydi. B dershanelerine ise on erkek ve yirmi kadın olmak üzere toplam otuz öğrenci devam ediyordu. Bu durumda 1942-1943 öğretim yılında Diyarbakır'da toplamda 365 öğrencinin Ulus Okullarına devam ettiği görülmektedir (BİGM, 1945: 170). 1944-1945 ders yılında Diyarbakır'da on beşi A ve dokuzu B olmak üzere toplam yirmi dört Ulus Okulu açılmıştır. Bu dershanelerde on sekizi erkek ve sekizi kadın olmak üzere yirmi altı öğretmen görev yapmaktaydı. A dershanelerine 338 erkek ve doksan sekiz kadın olmak üzere toplam 436 öğrenci devam etmekteydi. B dershanelerine ise 127 erkek ve yetmiş iki kadın olmak üzere toplam 199 öğrenci devam ediyordu. Bu durumda Diyarbakır'da A ve B dershanelerine devam eden toplam öğrenci sayısı 635 olduğu anlaşılmaktadır (BİGM, 1945a: 250). 1945-1946 ders yılında Diyarbakır'da otuz beşi A ve dokuzu B dershaneleri olmak üzere kırk dört Ulus Okulu açılmıştır. Bu dershanelerde otuz yedisi erkek ve yedisi kadın olmak üzere kırk dört öğretmen görev yapmaktaydı. 1204 kişi A dershanelerine devam etmekteyken, 240 kişi B

² Bu tablo Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistikleri esas alınarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

dershanelerine devam ediyordu. Bu rakamlar esas alındığında 1945-1946 ders yılında Diyarbakır'da açılan Ulus Okullarında 1.444 kişinin eğitim gördüğü anlaşılmaktadır (BİGM, 1945b: 250). Özetlemek gerekirse, Diyarbakır'da faaliyet gösteren Millet Mektepleri/Ulus Okulları, 1929-1950 yılları arasında binlerce vatandaşa okuma yazma ve yurt bilgisi öğretmiştir. Bazı ders yıllarında Diyarbakır'da Millet Mektepleri açılmamıştır. Mesela, 1939-1940 öğretim yılında Diyarbakır'da Ulus Okulları açılmamış sadece yirmi üç erkek ve iki kadın olmak üzere toplam yirmi beş öğrenci dışarıdan sınavlara girerek belge almışlardır (BİUM, 1942a: 173, 182). 1935-1936, 1940-1941, 1941-1942, 1946-1947 ve 1947-1948 ders yıllarında da Diyarbakır'da Ulus Okullarının açılmadığı görülmektedir (BİGM, 1949a: 262; BİGM, 1949b: 288).

Türkiye'nin ilk resmi nüfus sayımı olan 1927 sayımına göre Diyarbakır'da yedi yaş ve üstü nüfusun sadece % 3.45'i okuma-yazma biliyorken, geriye kalan % 96.55'i ise okuma-yazma bilmiyordu. 1935 sayımı verilerine göre Diyarbakır'da yedi yaş ve üstü nüfusun % 8.1'i okuryazar iken, % 91.9'u okuryazar değildi. 1945 nüfus sayımına göre beş yaş üstü nüfusun % 14.60'ı okuma-yazma biliyorken, % 85.40'ı ise okuma-yazma bilmiyordu. Son olarak, tek parti iktidarının sonu olan 1950 yılında Diyarbakır'da beş yaş ve üstü nüfusun % 13.90'ı okuryazar iken % 86.10'u ise okuryazar değildi. 1927 nüfus sayımı verilerine göre Diyarbakır'da % 3.45 olan okuryazar nüfus göz önüne alındığında, Diyarbakır'da çeyrek yüzyılda okuryazar oranında takriben % 10'luk bir artışın olduğu müşahade edilmektedir (Çağlayan, 2024: 178-179).

Son bir not olarak, tek parti döneminde Diyarbakır'da Millet Mektepleri/Ulus Okulları dışında, Halkevleri de çalışma şubeleriyle okuryazar oranının artırılmasına katkı sunmuş ve bazı konularda Millet Mektepleri ile işbirliği yapmıştır. Bu minvalde, 2 Aralık 1934 tarihinde Diyarbakır Halkevi başkanlığı tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda, “inkılâbımızın verimleri içindeki harf ve yazı işinin istediğimiz seviyeye ulaşması için Halkevinin tüm kollarıyla çalışmalarına hız verdiği” bilgisi (BCA, 490.01/832.283.1), bu savı doğrulamaktadır.

4. SONUÇ

İmparatorluk bakiyesi Kemalist Cumhuriyet'in siyasal elitlerinin yeni ulusun ve ulus-devletin ihtiyaç duyduğu nesilleri yetiştirmek ve Kemalist hegemonyayı konsolide etmek için eğitime büyük bir önem verdiği yadsınamaz. Bu öneme binaen Kemalist siyasal elitlerin eğitimin icra edildiği okulları vazgeçilmez bir ideolojik aygıt olarak gördükleri tarihin tescilindedir. Kemalist ideolojinin yeni nesillere benimsetilmesinde sadece okullar değil; aynı zamanda enstitüler de göz ardı edilemez bir misyon taşımış ve bu doğrultuda büyük bir efor harcamıştır. Dolayısıyla, Kemalist nesillerin yetiştirildiği kurumlar olarak okulların, Kız Enstitülerinin, Köy Enstitülerinin ve Olgunlaşma Enstitülerinin, bahse konu ideolojik hegemonya oluşturma sürecinin vazgeçilmez aygıtları olduğu pekâlâ söylenebilir. Daha açık bir biçimde ifade etmek gerekirse, tek parti döneminde yurttaşların devletle ve Kemalist ideolojiyle en yoğun karşılaşmaları kamusal alanların başında okullar ve enstitüler geliyordu. Okullar ve enstitüler, nüfusun geniş bir yelpazesini Kemalist devletin ve ideolojinin uygulamalarıyla tanıştırdıkları alanlar ve kurumlardır. Daha da önemlisi devletin, okullar ve enstitüler aracılığıyla, nüfusun büyük bir kısmını okul içi ve dışı faaliyetlere dâhil ederek Kemalizm'i söylemden eyleme çevirdiği not edilmelidir. Elbette bu da, bireylerin hem zihni hem de bedeni anlamda yeni bir ideoloji tarafından şekillendirildiği anlamına geliyordu (Kezer, 2015: 235-236). Hiç kuşku yok ki, siyasal iktidarın tahayyül ettiği Kemalist yurttaşların sadece örgün eğitim kurumları olan okullar ve enstitüler tarafından yetiştirildiğini söylemek gerçekleri tersyüz etmek anlamına gelecektir. Kemalist rejimin “Cumhuriyet Nesilleri” şeklinde adlandırdığı nesillerin yetiştirilmesinde yaygın eğitim ve kültür kurumları olan Türk Ocakları, Halkevleri/Halkodaları ve Millet Mektepleri/Ulus Okulları gibi kurumların da katkısı göz ardı edilemez.

Şüphesiz, erken Cumhuriyet veya tek parti döneminin en önemli yaygın eğitim kurumlarından biri de 1928'de Latin alfabesinin kabul edilmesinden sonra açılan ve 1950 yılına dek faaliyet gösteren Millet Mektepleri'di. Millet Mektepleri, bir taraftan halka yeni Türk harflerini ve okur-yazar olmayı öğretirken; öte taraftan sağlık ve meslek dersleriyle de yurttaşları hayata hazırlıyordu. Millet Mektepleri ile vurgulanması gereken mühim bir husus da, mekteplerde verilen yurttaşlık dersiyse “devrimlerin” halka benimsetilmesinde büyük rol oynamış olmalarıydı. Açıkçası Millet Mektepleri, formel eğitim sürecine dahil ol(a)mayan yurttaşlara “hayat ve maiyetlerinin ve vatandaşlık sıfatlarının gerektirdiği ana bilgilerle teçhiz etmek” yoluyla onları “makbul vatandaşlar” olarak tasarlamak için faaliyet yürütüyordu. Diyarbakır'da açılan Millet Mektepleri de aynı amaçlar doğrultusunda çalışmalar yapıyor; ilave olarak mekteplere devam eden yurttaşlara bilhassa Türkçe öğretilerek vilayette Türkçenin kamusal alanlarda yaygınlaşması ve böylece dilsel ve kültürel asimilasyonun hızlanması sağlanıyordu. Son tahlilde, Diyarbakır'da Millet Mekteplerinin açılışıyla birlikte okur-yazar oranının görece arttığını ve bilhassa okullaşma imkânı bulamayan yetişkin nüfusun okuma-yazma öğrenmesinde Millet Mekteplerinin büyük bir fırsat yarattığını söylemek mümkün olsa da bu sürecin aynı zamanda Kürt yurttaşların eğitim yoluyla asimilasyonuna kapı araladığı gerçeğini unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

Arşivler, Gazeteler ve Resmi Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 490.01/1.2.13.

BCA, 490.01/832.283.1

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM). (1935a). *Maarif 1933-1934 İstatistiği*, İstanbul: Devlet Matbaası.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM). (1935b). *Maarif 1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

Başvekâlet İstatistik Umum Direktörlüğü (BİUD). (1939). *Maarif 1937-1938 İstatistiği*, İstanbul: Suhulet Basımevi.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM). (1942a). *Maarif İstatistiği 1938-1939*, Ankara: Ulusal Matbaa.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM). (1942b). *Maarif İstatistiği 1939-1940*, Ankara: Ulusal Matbaa.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM). (1945). *Milli Eğitim İstatistikleri 1942-1943*, Ankara.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM). (1947a). *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1944-1945*, İstanbul: Pulhan Matbaası.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM). (1947b). *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946*, İstanbul: Pulhan Matbaası.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM). (1949a). *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1946-1947*, İstanbul: Pulhan Matbaası.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM). (1949b). *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1947-1948*, İstanbul: Pulhan Matbaası.

Cumhuriyet, 4 Teşrinisani [Kasım] 1929.

Resmî Gazete, 3 Teşrinisani [Kasım] 1928, Sayı: 1030.

Resmî Gazete, 24 Teşrinisani [Kasım] 1928, Sayı: 1048.

TBMM Arşivi

TBMM ZC, Devre: III, c. 5, s. 11-12.

TC Maarif Vekâleti (22 Eylül 1929). *Millet Mektepleri Talimatnamesi*, Ankara.

Kitap, Makale ve Tezler

Akçeşilmen N. (2015). Türkiye’de Eğitimin İdeolojisi: “Tabula Rasa”ya Kemalist Renk Vermek?, Türkiye’de Eğitim Politikaları, (ed. Arife Gümüş), Ankara: Nobel Yayınları, ss. 57-75.

Albayrak M. (1994). Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları [1929-1935], *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. X, S. 29, ss. 471-483.

Alkan M. Ö. (2005). İmparatorluktan Cumhuriyet’e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si*, 2. Baskı, (der. Kemal H. Karpat), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 73-242.

Beltekin N. (2014). *Okul ve Öteki Yurttaşlar: Kürt Politik Aktörlerinin Eğitimsel Deneyimleri*, İstanbul: Vate Yayınları.

Caymaz B. (2008). *Türkiye’de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Caymaz B. (2011). Alfabe Devrimi ve Millet Mektepleri, *Bilgi ve Bellek Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, ss. 12-34.

Caymaz B. & Szurek E. (2007). La révolution au pied de la lettre. L’invention de « l’alphabet turc » *European Journal of Turkish Studies*, 6, pp. 1-75. <http://ejts.revues.org/index1363.html>.

Çağlayan E. (2014a). Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır’da Eğitim (1923-1950), *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 7, Sayı XIX, ss. 625-646.

Çağlayan E. (2014b). Köy Enstitülerinin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü, *Turkish Studies*, Volume 9/1 ss. 119-132.

Çağlayan E. (2015). Halkevlerinin Vilayat-ı Şarkıye’deki Faaliyetleri [1932-1951], *Turkish Studies*, Volume 10/9, ss. 105-126.

Çağlayan E. (2016). Türk Ocakları’nın Vilayat-ı Şarkıye’de Teşkilatlanması ve Kurultaylarda Şark İle İlgili Tartışmalar (1924-1928), *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2 (16), ss. 785-799.

Çağlayan E. (2018a). *Kemalist Ulus-Devletin İnşası: Eğitim, Kültür, Mekân ve İskân Politikaları*, İstanbul: Açılım Kitap.

Çağlayan E. (2018b). Kemalizm’in ‘Medeniyet Fabrikası’: Kız Enstitüleri, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3, ss. 8-35.

Çağlayan E. (2019). *Cumhuriyet’in Doğu’su: Devlet, Parti ve Toplum*, İstanbul: Pınar Yayınları.

Çağlayan E. (2024). *Cumhuriyet’in Diyarbakır’da Kimlik İnşası (1923-1950)*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirhan K. (2010). Türkiye’de Eğitim ve Din Eğitimi Politikaları, *Resmî Tarih Tartışmaları-10: Regim ve Ritüelleri*, (ed. Mete K. Kaynar), Ankara: Özgür Üniversite Yayınları, ss. 259-304.

- Ergün M. (1982). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Yayınları.
- Kaplan İ. (2009). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya S. (2010). *Endoktrinasyon ve Türkiye'de Toplum Mühendisliği*, Ankara: Nirengi Kitap.
- Kendirici F. (2006). *İran İlkokul Ders Kitaplarında Din ve Yurttaşlık*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kezer Z. (2015). *Building Modern Turkey: State, Space, and Ideology in the Early Republic*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Komisyon (1985). Millet Mektepleri-Köy Yatı Dershaneleri, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 3, ss. 100-110.
- Şimşek U. (2008). *Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kimlik Arayışları (1718-1938)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Tunçay M. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*, 4. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Üstel, F. (2014). *"Makbul Vatandaş"ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuőtur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiőtir.

ARAŐTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamını tek yazar tarafından yürütölmüőtür.

ÇATIŐMA BEYANI

Araőtırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kiőisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araőtırmada herhangi bir çıkar atıőması bulunmamaktadır.